

Till verksamhetsansvariga chefer
och personal inom daglig verksamhet.

Arbetsätt vid covid-19 och andra utbrott av smitta inom daglig verksamhet, LSS

Denna information vänder sig verksamhetsansvariga, chefer och personal inom daglig verksamhet enligt 9 § 10 lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS. Det är information om åtgärder som kan behöva vidtas vid risk för smittspridning.

Daglig verksamhet är en viktig verksamhet, som så långt det är möjligt även ska kunna erbjuda stöd och omvårdnad under en period av smittspridning, epidemi eller pandemi. Åtgärder mot smittspridning behöver både ha fokus på att skydda deltagarna som ska ha god kvalitet i sin insats och på personalen som har verksamheten som arbetsplats.

För att kunna svara upp mot lagstiftningens krav måste därför verksamheterna göra den planering som verksamheten bedömer är nödvändig för att kunna hantera en allvarlig händelse

Covid-19 är sedan 1 april 2022 inte längre klassad som en allmänfarlig eller samhällsfarlig sjukdom. Även i fortsättningen är dock covid-19 en anmälningspliktig sjukdom som är smittspåringspliktig i vissa miljöer.

Insats med omvårdnad

Daglig verksamhet är en insats enligt LSS där det ingår omvårdnad. Det finns olika former av daglig verksamhet och insatsen har en stor variation. Vissa verksamheter har upplevelserum för att ge deltagarna stimulans via ljus och ljudintryck. Det kan också vara skapande verksamhet eller tillverkning av olika slag. Det kan även vara verksamhet som är förlagd ute på olika företag. Daglig verksamhet ses ofta som en motsvarighet till ett arbete, även om det i förarbetena betonas att verksamheten ”inte ska uppfattas som en anställningsform”.¹ Insatsen har vuxit fram ur tanken att personer med funktionsnedsättning ska kunna leva så likt andra som möjligt och för deltagarna handlar det om att gå till jobbet. Liksom för de flesta personer är arbete och sysselsättning en viktig del av vardagen och den skapar struktur för många av deltagarna.

De flesta personer som får insatsen daglig verksamhet har kognitiva svårigheter som kan göra det svårt att förstå innebörden av restriktioner eller konsekvenser av situationen. Utan rätt stöd och anpassad information kan smittorisken öka, både för den enskilde och för andra. Att hindra att smitta kommer in och sprids vidare i verksamheter är viktigt.

¹ Se prop. 1992/93:159 s. 90

Vissa personer inom daglig verksamhet kan ha en ökad risk att få svårare symtom och bli allvarligare sjuka än andra, i sjukdomar som t.ex. covid-19, vinterkräksjuka eller säsongsinfluensa.

Samma lagar och regler gäller vid kris

Verksamhet enligt LSS ska vara av god kvalitet. Kvaliteten i verksamheten ska systematiskt och fortlöpande utvecklas och säkras. I verksamheten ska det finnas den personal som behövs för att ett gott stöd och en god service och omvårdnad ska kunna ges.²

Av Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete framgår det att den som bedriver verksamhet enligt LSS ansvarar för att det finns sådana processer och rutiner som behövs för att säkra verksamhetens kvalitet.³ I krisarbetet ställs nya krav på verksamheten och det kan finnas anledning att se över sina processer och rutiner.

Verksamhetens arbete med riskanalyser innebär att fortlöpande bedöma om det finns risk för att det inträffar händelser som kan medföra brister i verksamhetens kvalitet.

De krav och ansvarsförhållanden som gäller för verksamheten under normala omständigheter gäller även vid en kris. För att kunna svara upp mot lagstiftningens krav måste därför verksamheterna göra den planering som verksamheten bedömer är nödvändig för att kunna hantera en allvarlig händelse. En vägledande princip är att verksamheten ska likna den normala i så stor utsträckning som möjligt. Det kan också tillkomma nya och ändrade regler.

Frågor om personal och bemanning vid smitta

Det är arbetsgivarens ansvar att informera personalen om rutiner för att undvika smittspridning och alla i verksamheten har sedan ett ansvar att följa rutinerna.

Det finns mycket information om hygienrutiner och arbetskläder såväl nationellt som regionalt och lokalt.

Tillgängliga och närvarande chefer som kan fånga upp personalens behov av stöd och resurser, som exempelvis skyddsutrustning, har visat sig vara en viktig framgångsfaktor för kvalitet i verksamheten.

Personalen i daglig verksamhet behövs på arbetet när de är friska. Samtidigt är det viktigt att personalen stannar hemma från jobbet vid symptom på smittsamma sjukdomar. Det kan vara bra att planera bemanning och organisation så att verksamheten kan fortsätta även vid hög sjukfrånvaro.

Vid smittutbrott är det viktigt att minska antalet kontakter och undvika att personal går mellan flera olika enheter, grupper eller verksamheter. Detta gäller såväl tillsvidare- som timanställda. Ett sätt att minska antalet kontakter är också att dela upp deltagarna och personalen i mindre grupper så att verksamheten kan fortsätta i mindre skala. Undersök om det finns möjlighet att dela arbetsgruppen så att färre umgås med varandra.

Stödja deltagarna med kommunikation

I samband med kriser som t.ex. smittspridning behövs extra stöd för personer som har kognitiva svårigheter. Att få hjälp att strukturera sin dag och att finna

² Se 6 § LSS.

³ Se 4 kap. 2 – 4 §§ SOSFS 2011:9.

egna rutiner, med stöd av personal och eventuella hjälpmedel, kan innebära en ökad trygghet för den enskilde. Det är särskilt viktigt om de vardagliga rutinerna har ändrats. En del personer kan behöva stöd för att veta vad som kommer att hända under dagen och inom närmaste tiden och i vilken ordning saker och ting kommer att ske.

Tydliggörande pedagogik är ett sätt att genom visuellt stöd göra vardagen begriplig för deltagarna, vilket är en förutsättning för att de ska bli delaktiga.

Det är viktigt att komplettera personernas ordförråd, oavsett om det är bilder, symboler, tecken eller annat, så att det går att samtala om den situation som uppstått. Alternativ Kompletterande Kommunikation (AKK) kan användas tillsammans med tal när personalen kommunicerar med personer som har kommunikationssvårigheter. AKK är till exempel foton, tecken som stöd, konkreta föremål eller talande hjälpmedel.

I samband med en kris kan de som har LSS-insatser komma i kontakt med personal de inte brukar träffa, som vikarier eller hälso- och sjukvårdspersonal. Personal som känner till den enskildes kommunikationssätt kan då behöva hjälpa till att tolka i dessa nya situationer.

Hur man förebygger smitta

Att stanna hemma om man känner sig sjuk och inte gå tillbaka till verksamheten förrän man är helt frisk är nödvändigt för att minska riskerna för smittspridning. Det gäller både personal och deltagare. Även personer utan symptom kan sprida smitta. Därför är det viktigt att arbeta med att förebygga smittspridning. Det är viktigt att vara noga med handhygien.

- Vet alla hur de kan förbättra handhygien? Man kan påminna genom att visa bilder och film.
- Finns det tvål, pappershanddukar och handsprit att tillgå?

Vaccination mot covid-19

Genom att vaccinera sig mot covid-19 och ta de påfyllnadsdoser som erbjuds behåller man ett gott skydd och undviker allvarlig sjukdom. Vaccination är också en av åtgärderna för att minska smittspridning och därmed viktigt för att skydda deltagare och personal mot covid-19.

Läs Folkhälsomyndighetens information om vaccinering riktad till personal inom äldre- och funktionshindersomsorgen:

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/utbrott/aktuella-utbrott/covid-19/vaccination-mot-covid-19/for-personal-inom-var-d-och-omsorg/for-personal-inom-aldre-och-funktionshindersomsorg/>

Utrustning och lokaler

God ventilation,⁴ noggrann städning och avstånd till kollegor är viktigt för att undvika att bli smittad eller smitta andra på arbetsplatsen.⁵ Mer information finns på Arbetsmiljöverkets webbsida. www.av.se.

⁴ <https://www.av.se/inomhusmiljo/luft-och-ventilation/>

⁵ <https://www.av.se/halsa-och-sakerhet/sjukdomar-smitta-och-mikrobiologiska-risker/smittrisker-i-arbetsmiljon/coronaviruset/smittrisker-pa-arbetsplatsen/>

Städning

Det är alltid viktigt att lokaler städas ordentligt. Rengör beröringsytor ofta. Överväg om deltagarna kan ha mer personliga arbetsställen med egen utrustning.

- Finns det rutiner för rengöring och desinficering av teknisk utrustning?
- Vilka rutiner finns för städning? Kan städningen förbättras?
- Finns rutiner för rengöring av hjälpmedel som används av mer än en person?

Omvårdnad i vardagen

I insatsen daglig verksamhet ingår omvårdnad och i vissa omvårdnadssituationer går det inte att hålla avstånd. Personal kan till exempel behöva komma nära deltagaren om personen behöver matas eller få hjälp med intimhygien vid toalettbesök. Det är viktigt att ha kunskap om hur man kan förebygga smittspridning.

Socialstyrelsens föreskrift om basala hygienrutiner omfattar inte daglig verksamhet. De moment som kan innebära smittrisk omfattas däremot av Arbetsmiljöverkets föreskrift Smittrisker (AFS 2018:4) Arbetsgivare är alltid skyldig att bedöma risker och ha ett förebyggande arbete. Krav på god kvalitet, där att förebygga smittspridning ingår, gäller även för daglig verksamhet.

Samverka med boendepersonal och anhöriga

Deltagarna ska inte komma till daglig verksamhet när de är sjuka. Därför behöver personalen informera den enskilde, anhöriga eller boendepersonalen om vikt av att hålla sig hemma om man känner sig sjuk. Det är, som alltid, viktigt att den enskilde får information på ett sätt som personen förstår.

Det kan vara svårt för vissa personer att förmedla om de har ont eller mår dåligt. Att känna smärta eller inte må bra av annan anledning kan yttra sig som oro eller självdestruktivitet. Därför kan personalen behöva vara särskilt uppmärksamma på personer som inte uttrycker eller visar smärta på sedvanligt sätt. Det är viktigt att daglig verksamhet håller kontakt med de som ger omvårdnad till personen hemma och på fritiden och samverka med boendepersonal eller anhöriga.

Personer med funktionsnedsättning har generellt sämre hälsa än personer utan funktionsnedsättning.⁶ De riskerar även i större utsträckning att utsättas för våld i nära relationer.⁷ Om individer inte får tillgång till daglig verksamhet kan både sämre hälsa och risk för våld öka, på grund av isoleringen.

Hjälpa till i kontakten mellan den enskilde och hälso- och sjukvården

I daglig verksamhet ingår omvårdnad och i omvårdnaden ligger en skyldighet att stödja och hjälpa personer med dagliga personliga behov som de kan ha svårigheter att klara själva. Det kan bland annat handla om att se till att den enskilde får den hälso- och sjukvård som han eller hon behöver.⁸ Kontakten med hälso- och sjukvårdens personal kan ofta innebära ett behov av stöd för personer som

⁶ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/halsa-i-olika-grupper/funktionsnedsattning/>

⁷ <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/funktionshinder/vald-och-utsatthet-hos-personer-med-funktionsnedsattning/vald-mot-kvinnor-med-funktionsnedsattning/>

⁸ Se prop. 1992/93:159 s. 181 f.

ingår i lagens personkrets, eftersom många har svårigheter att uppfatta och redogöra för sina symtom.

Av förarbetena till LSS framgår att kommunerna också har ett hälso- och sjukvårdsansvar för personer som har daglig verksamhet enligt LSS.⁹ Det omfattar dock inte ansvar för sådan hälso- och sjukvård som ges av läkare.¹⁰

För personer som bor i bostad med särskild service är det oftast personalen där som hjälper den enskilda i kontakter med hälso- och sjukvården, inklusive habilitering och tandvård. Men för den fjärdedel av deltagarna i daglig verksamhet som inte bor i särskilt boende¹¹ finns ingen fast boendepersonal som kan stötta dem. Det rör sig om ca 9 600 individer som har ett eget boende, med eller utan stöd från socialtjänsten, eller bor tillsammans med anhöriga. Vissa av dessa deltagare kan behöva stöd i vårdkontakter av personalen på daglig verksamhet.

När den enskilde är sjuk och inte kan gå till daglig verksamhet

Insatsen daglig verksamhet är frivillig och det råder ingen närvaroplikt i daglig verksamhet för den som beviljats instansen. Däremot är kommunen skyldig att se till att insatsen verkställs. Om en person inte kan delta i daglig verksamhet ska den enskilde få sitt behov av omvårdnad, struktur i vardagen, social stimulans och aktiviteter, tillgodosett på annat sätt.

Det är viktigt att upprätthålla strukturen för deltagaren när vardagen förändras. Därför kan det vara bra att förebygga och att ha en dialog med boendepersonalen eller anhöriga om vad som behövs för att det kan fungera så bra som möjligt för individen även när personen är sjuk och inte kan gå till daglig verksamhet.

- Vet verksamheten vem som ger individen omvårdnad den tid personen inte är i daglig verksamhet?
- Hur kan ni säkerställa att den enskilde får sina behov tillgodosedda?
- Hur håller personalen kontakt med deltagare som är hemma från verksamheten?

Allvarliga konsekvenser om verksamhet stängs

Socialtjänsten, LSS-verksamhet och den kommunala hälso- och sjukvården är samhällsviktig verksamhet. Det betyder att verksamheten ska kunna bedrivas så att samhället kan fungera och erbjuda nödvändig service, omvårdnad och trygghet även vid ett utbrott av smitta i samhället. Verksamheterna ska ha planerat för att kunna hantera en allvarlig händelse så som ett utbrott av smitta. De krav som gäller för verksamheten normalt sett, gäller också då. De insatser som är beslutade ska utföras för att möta de enskildas behov av stöd, men kan behöva anpassas.

Vård- och omsorgsgivare ska kontinuerligt ta ställning till vilka åtgärder som anses nödvändiga. Det är viktigt att göra bedömningar av risker och att eventuella avsteg från gällande regelverk dokumenteras och vid behov rapporteras till Inspektionen för vård- och omsorg, IVO.

⁹ Se prop. 1992/93:159 s. 182.

¹⁰ Se 12 kap 3 § HSL.

¹¹ Statistik om stöd och service till personer med funktionsnedsättning. Tabell 5a. Antal insatser enligt LSS den 1 oktober 2019

Om nämnden överväger att stänga hela eller delar av en verksamhet behöver konsekvenserna för samtliga individer analyseras. Dessa personer behöver fortfarande få det stöd eller den hjälp som de behöver. Till exempel, om en daglig verksamhet stängs tillfälligt så kan man istället behöva sätta in resurser i hemtjänsten, i en gruppboendestöd eller i boendestöd.

IVO har i sin tillsynsrapport för 2021¹² identifierat daglig verksamhet LSS som den verksamhet där flest personer fått sin verksamhet förändrad eller helt inställd. IVO konstaterar vidare att kommunerna har brustit i sitt systematiska kvalitetsarbete. De har inte gjort riskanalyser eller följt upp vilka konsekvenser förändringar inom eller helt inställd verksamhet har fått för den enskilde. IVO menar att kommunerna behöver följa upp förändrat behov hos den enskilde vid så stora förändringar i verksamheten¹³.

I en rapport¹⁴ visar Riksförbundet för barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning, FUB, på upplevd ensamhet kopplad till daglig sysselsättning. Möjlighet att delta i den vanliga dagliga sysselsättningen hade stor betydelse för om personer hade känt sig ensamma eller inte. Personer vars sysselsättning har varit öppen hela tiden upplevde i lägre omfattning (56 %) ensamhet än dem vars sysselsättning varit stängd hela tiden (77 %). Andelen som kände sig ensamma minskade när det blev möjligt att vaccinera sig mot covid-19. Det är troligt att vaccination möjliggjorde fler utåtriktade aktiviteter, som minskade känslan av ensamhet.

Under 2021 publicerades en svensk forskningsstudie, där författarna konstaterar att pandemin haft flera konsekvenser för personer med intellektuell funktionsnedsättning¹⁵. Studien visar att ju fler och mer omfattande begränsningar som införts, desto mer upplevelser av ensamhet och mer negativ påverkan på välbefinnandet och det psykiska måendet. Det är framförallt personer som bor i bostad med särskild service enligt LSS och som har sysselsättning genom daglig verksamhet, som har upplevt en hög grad av begränsande åtgärder. Många personer med intellektuell funktionsnedsättning som inte bor i en särskild boendeform, har i stort sett kunnat leva som den övriga befolkningen. De som bedömts ha störst behov av stöd i vardagen och av en meningsfull sysselsättning har således erfarit ett mer begränsat vardagsliv under pandemin. Socialstyrelsens analyser av psykofarmakaförskrivning bekräftar delvis dessa resonemang, då förskrivningen av psykofarmaka var extra hög under 2020. Det året präglades av en omfattande isolering som drabbade många personer med insatser enligt LSS, framförallt de som bor i bostad med särskild service enligt LSS, med ökat dåligt mående till följd.

Mer information

Det finns information riktad till socialtjänsten och LSS-verksamheter på Socialstyrelsens webbsida, www.socialstyrelsen.se. Det finns exempelvis kunskapsstöd om arbetet med målgruppen, som:

¹² IVO, Vad har IVO sett 2021? Mars 2022

¹³ IVO, Vad har IVO sett 2021? s 33 Mars 2022

¹⁴ FUB Efter pandemin Rapport Efter pandemin vill jag leva som vanligt. Riksförbundet FUB:s enkät om pandemins effekter för personer med intellektuell funktionsnedsättning. Solna oktober 2021

¹⁵ Magnus Tideman PB, Marie Appelgren et al. Vuxna med intellektuell funktionsnedsättning och covid-19-pandemin - personernas egna erfarenheter av hur pandemin påverkat deras vardagsliv. 2021

- Vågar till ökad delaktighet, Kunskapsstöd för socialtjänsten om arbete med stöd och service enligt LSS 2017.
- Att förebygga och minska utmanande beteende i LSS-verksamhet, Ett kunskapsstöd med rekommendationer för chefer, verksamhetsansvariga och personal 2015.
- Rätt kompetens hos personal i verksamheter för personer med funktionsnedsättning, vägledning till arbetsgivare 2012.

På Socialstyrelsens webbsida finns också olika utbildningar, bland annat en snabbintroduktion för att arbeta inom funktionshindersomsorgen;

<https://www.socialstyrelsen.se/coronavirus-covid-19/utbildning-och-material-covid-19/>

Kunskap om hygieniskt arbetssätt och andra åtgärder för att skydda arbetstagare mot smitta finns i Arbetsmiljöverkets föreskrifter (AFS 2018:4) om smittorisker;

<https://www.av.se/arbetsmiljoarbete-och-inspektioner/publikationer/foreskrifter/smittrisker-afs-20184/?hl=2018:4>

Information om vaccination mot covid-19, Folkhälsomyndigheten;

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/utbrott/aktuella-utbrott/covid-19/vaccination-mot-covid-19/for-personal-inom-vard-och-omsorg/for-personal-inom-aldre-och-funktionshindersomsorg/>

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/utbrott/aktuella-utbrott/covid-19/vaccination-mot-covid-19/information-for-dig-om-vaccinationen/>

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, MSB, har publicerat en handbok i kommunal krisberedskap för socialtjänsten;

<https://www.msb.se/sv/publikationer/handbok-i-kommunal-krisberedskap--2.-kommunala-verksamheter---socialtjanst/>

Vuxna med intellektuell funktionsnedsättning och covid-19 pandemin. Personernas egna erfarenheter av hur pandemin påverkat deras vardagsliv, Ersta Sköndal Bräcke högskola mfl;

<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1613708/FULLTEXT01.pdf>

Efter pandemin vill jag leva som vanligt. FUB:s enkät om pandemins effekter för personer med intellektuell funktionsnedsättning;

<https://www.fub.se/wp-content/uploads/2021/11/fub-rapport-efter-pandemin-vill-jag-leva-som-vanligt.pdf>

Stöd till personal som i sin tur stödjer deltagarna

Socialstyrelsen har i uppdrag att ge stöd åt beslutsfattare och personal inom vård och omsorg och ger sällan ut information som riktar sig direkt till brukare. Men det finns andra aktörer som tagit fram sådant material. Här nedan följer material med tips till personal som i sin tur stödjer deltagarna.

Att hantera det okända, plötsliga förändringar i rutiner och förlorade kontakter med vänner kan vara särskilt svårt för personer med autism. I materialet ”Att stödja personer med autism genom oroliga tider” finns exempel på sociala berättelser och visuellt stöd;

[https://afirm.fpg.unc.edu/sites/afirm.fpg.unc.edu/files/imce/resources/Swedish%20-%20Att%20sto](https://afirm.fpg.unc.edu/sites/afirm.fpg.unc.edu/files/imce/resources/Swedish%20-%20Att%20st%C3%B6dja%20personer%20med%20autism%20genom%20oroliga%20tider-Translation%20by%20Psykologpartners.pdf)

[CC%88dja%20personer%20med%20autism%20genom%20oroliga%20tider-Translation%20by%20Psykologpartners.pdf](https://afirm.fpg.unc.edu/sites/afirm.fpg.unc.edu/files/imce/resources/Swedish%20-%20Att%20sto%CC%88dja%20personer%20med%20autism%20genom%20oroliga%20tider-Translation%20by%20Psykologpartners.pdf)

Att prata om coronaviruset och covid-19 med personer med intellektuell funktionsnedsättning eller autism. Socialstyrelsen, SKR, FUB m.fl;

<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2020-11-7030.pdf>

Stöd till autistiska personer vid kris-situationer -Kort guide; EUCAP the european council of autistic people och autism europé;

<https://www.autism.se/media/dvneo0w1/autism-vid-kriser.pdf>

Versionshistorik

Version	Ändring avser	Datum
4.0	Uppdaterat länkar + nya länkar med nytt material.	2022-12-21
3.0	Anpassningar till att samhällets restriktioner upphört och covid-19 ej längre är samhällsfarlig sjukdom. Handlar nu om generell smittspridning och kriser.	2022-03-31
2.0	Reviderad utifrån att länkar blivit inaktuella	2021-12-03
1.0	Nytt dokument	2021-02-24